

TED ANKARA KOLEJİ VAKFI
ÖZEL LİSESİ ULUSLARARASI BAKALORYA PROGRAMI
A1 DERSİ
UZUN TEZİ

KADINLAR DA VAR

Kılavuz Öğretmen: Tülay CENİK AKFIRAT

Öğrencinin Adı: Ecehan

Öğrencinin Soyadı: CEZAYİRLİOĞLU

Öğrencinin Numarası: D1129019

Sözcük Sayısı: 3,674

Araştırma Konusu: Erendiz Atasü, *Kadınlar da Vardır, Lanetliler ve Dullara Yas Yakışır* adlı yapıtlarında farklı toplumsal yapılardan kadın karakterleri toplumsal ve bireysel kimlikleriyle nasıl yansıtmıştır?

ÖZ (ABSTRACT)

Uluslararası Bakalorya Programı A1 Dersi kapsamında hazırlanan bu uzun tezde Erendiz Atasü'nün *Kadınlar da Vardır*, *Dullara Yas Yakışır* ve *Lanetliler* adlı öykü kitapları değerlendirilmiştir. Bu öykü kitapları seçilmeden önce Erendiz Atasü'nün yazarlık geçmişi araştırılmış, öykü kitapları okunmuş ve bu üç öykü kitabındaki izleklerin benzerliği dikkat çekmiştir. Yazarın, bu öykülerinde kadın karakterleri esas aldığı ve onların yaşadığı bireysel ve toplumsal sorunları boyutlu bir şekilde irdelediği görülmüştür. Buna bağlı olarak incelenen yapıtlarda, kadın karakterlerin nasıl oluşturulduğu sorusunun yanıtı "Toplumsal ve Bireysel Kimliğiyle Kadın" başlıkları altında değerlendirilmiştir. İncelenmek üzere seçilen öyküler, yazarın kadın karakterleri evlilik gerçeği içinde ele almasına paralel olarak sınırlandırılmıştır. Toplumsal boyutta yaratılan kadın, evlilik bağlamında incelenmiştir. Öykülerde, kadının birey kimliğini oluşturamaması; ikili ilişkilerde yıpratılan taraf olması; gençliğini çabuk yitirmesi; kaybettiği kişiliğini arayışı gibi ortak özellikler üstünde durulmuştur. Bireysel boyutun incelenmesi sürecinde kadının toplumsal gerçek içinde farkındalık kazanması ve bu süreçten sonraki tepkileri belirlenmiştir. Kadın karakterlerin yaşadığı iç çatışmalara, değişme çabalarına değinilmiştir. Değerlendirmeler öykülerden alıntılarla desteklenmiştir. Bu çalışmada, seçilen öyküler çerçevesinde, Erendiz Atasü'nün farklı toplumsal yapılardan kadın karakterleri toplumsal ve bireysel kimlikleriyle nasıl yansıttığı incelenmiştir.

İÇİNDEKİLER

	SAYFA
1. GİRİŞ.....	1
2. KADIN KARAKTERİNİN YARATILIŞI.....	2
2.1. Kadının Toplumsal Boyutta Yaratılışı.....	2
2.2. Kadının Bireysel Boyutta Yaratılışı.....	7
3. SONUÇ.....	11
4. KAYNAKÇA.....	13

1. GİRİŞ

Cumhuriyet tarihinin ilk yıllarına ve öncesine annesi ve anneannesi aracılığıyla tanıklık eden Erendiz Atasü, bu süreçte ve sonrasında oluşan kadın kimliklerini yapıtlarında ayrıntılı olarak işlemiştir.

Atasü,

“Yalnızca ev içinde ve aileye hizmet etmek üzere yetiştirilmiş, örtülmüş, kapatılmış, eğitimden yoksun ve kamusal hayattan yalıtılmış Müslüman Osmanlı kadını ile Cumhuriyet'in kuruluşunu ve reform hareketlerini izleyen yıllarda, laik cumhuriyetçi ideoloji ile yetiştirilen, eğitilmiş, çağdaş Batılı değerleri benimsemiş, "yeni" Türk kadını'nı ele almıştır.” (Direnç, 13)

İncelenen öykü kitaplarında Atasü'nün, bu kadın figürleri toplumsal düzen içinde eleştirel bir bakış açısıyla irdelediği ve okurun kimi zaman kendisiyle bağdaştırabileceği kadar canlı karakterler yarattığı görülmüştür. Bu çalışma, Erendiz Atasü'nün Cumhuriyet'in kuruluşunu izleyen yıllarda evlilik yapısı içinde toplumla ve kendisiyle çatışan kadın portrelerini ele aldığı öykülerle sınırlandırılmıştır. Sözü edilen dönemde kadın figürlerin toplumsal ve bireysel boyutta yazar tarafından nasıl var edildiği, *Hüzün, Kadınlar da Vardır, Bir Yüz Bir Ters, Esma, Madam Butterfly Ölmeyi Reddederse, İnci, Satı, Erhan ve Durmuş; Gerçek ve Düş, Balkon Saati, Lanetliler, Denizin Türküsü, Sessiz Ali, Ağlamak, Üç Kuşak, Yaşlı Bir Genç Kız ve Sevda için Tek Kişilik Ağıt* başlıklı öykülerden hareketle incelenmiştir. Bu öykülerin belirlenmesinin temel nedeni evlilik olgusu içinde değerlendirilen kadın figürlerin farklı toplumsal yapılara ait olmalarına karşın benzer sorunları yaşamalarıdır.

Yazar öykülerinde, Cumhuriyet devriminin olumlu yöndeki etkilerine karşın Türk toplumunun hala ataerkil özellikler taşıdığını, aile içi şiddetin ve kadınların ezilmesinin yaygın biçimde sürdüğünü anlatmaktadır. Diğer yandan *“Atasü, tek yaşam alanı olan aile çevresine ve oradaki temel unsur niteliğindeki kadın-erkek ilişkilerine dikkat çeker. Bu ilişkilerde geleneksel anlamıyla sevginin rolünü, kadının yerini ve bunların nasıl çağdaş kadının gerçek duyguları ve özlemleriyle çeliştiğini sergiler.” (Dullara Yas Yakışır, Arka Kapak)* İncelenen öykülerde bir geçiş ve yenilenme süreci yaşayan kadının, kalıplaşmış rollerini yıkmaya çalışırken aslında ezilmeye, yok sayılmaya şartlandığı görülmüştür.

Atasü, figürlerindeki bu çatışmayı yansıtırken aynı zamanda kullandığı tekniklerle okurun iç dünyasına seslenmeyi hedefler. Okurunda eleştirel bir bakış oluşturmak ister. Yazar,

öykülerinde farklı kentlerden, farklı kuşaktan, farklı ekonomik ve sosyal yapılardan birçok kadın karakterleri okuruyla buluştururken okuru odak figürlerle birlikte sorgulamaya, soru sormaya, düşünmeye, hissetmeye çağırır.

Yazarın, toplumsal gerçekte kadın karakterlerini irdeleyiş boyutları toplumsal ve bireysel olarak ikiye ayrılarak incelenmiştir.

2. KADIN KARAKTERİNİN YARATILIŞI

2.1. Kadının Toplumsal Boyutta Yaratılışı

Atasü, *Kadınlar da Vardır, Lanetliler ve Dullara Yas Yakışır* adlı kitaplarındaki birçok öyküde, kocasına hizmet etmeyi, eve çeki düzen vermeyi, çocuk doğurup büyütmeyi hayatının tek amacı haline getirmiş kadın portreleri çizmiştir. Atasü'nün *Esmâ* adlı öyküsünde bu durum Döndü figürüyle somutlanır. Yazarın çizdiği bu anne karakteri, mekanik bir şekilde ev işlerini yapar ve çocuklarının ihtiyaçlarını karşılar. Toplumun en alt sınıfından olan bu kadının ne düşünmeye ne de yoksulluğunu ve yaşamını sorgulamaya vakti vardır. Yaşam koşullarıyla ve yoksullukla mücadelesi toplumun kendine biçtiği ev kadını rolüyle sınırlıdır. *Döndü, yıllardır hayatın ödün vermeyen, eğilip bükülmeyen somut yüzüyle cebelleşiyordu. Çamaşır leğeni, tencere, boklu çocuk bezleri, akan damın altına yerleştirilen plastik kaplar, yamanacak partial giysiler (...)*”(Esmâ, 213)

Atasü'nün öykülerindeki kadınlar hangi ekonomik ya da sosyal yapıya ait olurlarsa olsunlar aynı tekdüzeliği yaşarlar. Bu durum *Balkon Saati* adlı öyküde de eve tutsak, kocasına bağımlı Neşe karakteri yansıtılır. Neşe, ev kadını olan Döndü'den farklı olarak bir öğretmendir. Yani eğitilmiş ve eğitimci bir bireydir; ancak bu gerçek onu, hayatını ev işleri ve çocuk bakmakla geçiren ev kadınlarından pek de farklı kılmaz. Neşe için bilmek, eyleme dönüşmediği sürece anlamsızdır. *“Bahse girerim Nemide Hanım Simone de Beauvoir'i duymamıştır bile. Ve ben, Nemide Hanım, biz, hepimiz işte şimdi aynı çizgideyiz. Neye yaradı vaktiyle okuduklarımız? İnsan öğrendiklerini başka bir şeye, davranışlara, eyleme dönüştüremedikten sonra...”*”(Balkon Saati, 89)

Yazarın *Bir Yüz Bir Ters* adlı öyküsünün odak figürü Nurten, çocuklarını büyüttükten sonra kocasıyla tekdüze bir yaşam sürer. Evlilikleri boyunca eşinin karşısında tek söz bile

söyleyemez. Eşiyle iletişimi çok zayıftır, kırılan heveslerinden, hayallerinden eşine hiçbir zaman bahsetmez; bunları içine atar. Hayatını kocasının isteklerini yerine getirmeye ve ailesine iyi bakmaya adanmış Nurten, bu özellikleriyle Erendiz Atasü'nün kitaplarında sık sık yer alan kadın portrelerinden biridir. *“Haddine mi düşmüştü, bir yemeği iki kez Fikret Bey'in önüne sürmek. Alimallah sofrayı yıkardı Fikret Bey, yumruğuyla...”* **(Bir Yüz Bir Ters, 27)** Yazar, bir leitmotif olarak öykünün birçok yerinde “bir yüz bir ters” ikilemesini verir. Bu ikileme, odak figürün tek düze yaşamını, nasıl bir çıkmaz içinde olduğunu işaret edecek şekilde tekrarlanır. *“Bir yüz, bir ters. Bir yüz, bir ters.(...)Kazaklar, yelekler, patikler...Bir yüz, bir ters(...)ölenler, kalanlar...Nurten Hanım torununa yelek örüyordu.”* **(Bir Yüz Bir Ters, 29)**

Bir Yüz Bir Ters adlı öyküde var edilen Nurten, eşinin her türlü isteğine boyun eğer. Buna rağmen ona yaranamaz ve eşi tarafından fiziksel ve manevi olarak hırpalanır. Atasü, Nurten aracılığıyla evlilikte fedakarlık yapan, huzuru sağlamak için kendinden ödün veren kadınları; Nurten'in eşi Fikret aracılığıyla da eşlerinin sıkıntılarının farkında dahi olmayan erkekleri yansıtır. Sorumlulukları ve ona yüklenen “klasik ev kadını” kimliği Nurten'in içindeki genç ruhu, yaşama ve yaşatma sevincini yok eder. *“Yıllar ondaki genç kadını anımsanamayacak denli öldürmüştü.”* **(Bir Yüz Bir Ters, 37)**

Fikret, işinde yaşadığı baskının acısını eşinden çıkarır, orada gösteremediği varlığını ve otoritesini evde yansıtır ve bu şekilde rahatlar. Karısına acı çektirdiğini bir kez bile düşünmez. Fikret eşini kızdırdıkça mutlu olan, Nurten ise içinde biriken nefrete kimi zaman hakim olamayan; ancak başka bir seçeneği olmadığını da bilerek duygularını bastıran bir figür olarak sunulur. *“O zaman Fikret önemli bir adamdı. Suavi Bey'den ezile büzüle emirler alan kambiyo memuru gitmiş, karısının hazırladığı mezelerle demlenen dediği dedik bir aile babası gelmiş. Burası onun evi. Burada başkan Fikret'tir, her şey Fikret'in istediğine göre düzenlenir.”* **(Bir Yüz Bir Ters, 34)**

Yazar *Lanetliler* öyküsünde de kendini eşine ve çocuklarına adanmış kadın figürleri ele alır. Bu kadınlar da evliliklerinde huzuru sağlamak için uğraşırlar; ancak samimiyetsizlik ve ilgisizlikten şikayetçidirler. Bu ilgisizlik karşısında mutsuz olan figürler, eşlerine sırt çevirmezler. *“(...)anasıyla babası arasında ayımsayabildiği ve adlandırabildiği tek duygu nefretti. Birbirlerinden nefret ediyorlar ve her gece birbirlerine sarılıyorlardı (...) Yumuşaklık, sevecenlik, sevgi nerdeydi? Yoktu.”* **(Lanetliler, 184)** Yazara göre, evliliklerin

bu özelliği ekonomik koşulları fark etmeksizin tüm kadınlar için geçerlidir. *Lanetliler*'de görünüşü ve yaşam koşulları çok farklı bir kadın portresi odak figürün gözünden okura sunulur. Yaşam koşulları üst düzey olan bu kadın aracılığıyla, ilgisizliğin kadının iç dünyası üzerindeki benzer etkileri yansıtılır. “*Ön sırada oturan, saçları sarıya boyalı, kolları altın bilezikli hanımefendi için, başhekim beyin karısı için kurtuluş var mıydı? Açlık nedir bilmezdi, güvensizlik, işsizlik nedir tanımazdı... Mücadele nedir, duymamıştı. Yaşamak nedir onu da bilmezdi... Sevmek nedir, bilir miydi?*”(**Lanetliler, 187**)

Atasü'nün öykülerindeki kadın karakterlerin herhangi bir kişisel uğraşı yoktur. Kendini ailesi dışında var edemeyen bu figürler, ilişkilerde bireyselliğin ortadan kalkması gerektiğini düşünürler. Bireyselliğin karı-kocayı birbirinden ayıracağına inanırlar. Bu nedenle kadın figürler kocalarına göre şekillenmeye başlarlar ve kendilerini, sahip olduklarıyla yetinmeye şartlarlar. Bu yolda da kişiliklerini yitirirler. *Ağlamak* adlı öyküde Mustafa ve Feride'nin evliliğinde sorunlar yaşanmaktadır. Feride evliliğini kurtarmak için her türlü tavizi verir ve bambaşka bir Feride'ye dönüşür. Bu süreçte Mustafa eşinin değişiminin farkında değildir. Ancak işten atıldığı zaman eşine dikkat eder, eskiden âşık olduğu evlendiği karısının şimdiki Feride'ye benzemediğini fark eder. “*Feride'nin yalnızlık, itilmişlik, dışlanmışlık duyabileceğini, Mustafa ancak, dünyanın kendisini ittiği ve dışladığı şu işsizlik günlerinde anlayabiliyordu.*”(**Ağlamak,110**) Evliliği Feride'yi çok yıpratır. Mustafa, kendini eşinin yerine koyar, onu ne kadar ihmal etmiş olduğunu, zamanında yapmış olduğu bencillikleri hatırlar. Yazarın incelenen öykülerinde, erkek figürün farkındalık kazandığı tek öykü *Ağlamak*'tır.

Eşlerinden ilgi görmeyen kadınların yalnızlığının ele alındığı öykülerden bir diğeri de *Gerçek ve Düş*'tür. Bu öyküde yazar, odak figürün ebeveynlerinin ilişkisine ve annenin evlilik içinde zamanla değişen tutumuna odaklanır. Odak figürün annesinin misafirlerden veya çocuklardan dolayı kocasıyla baş başa geçirebileceği bir zamanı olmaz. Bu nedenle annesi ve babası arasında kopukluk vardır. Bu kopukluk eşlerin arasını açınca anne kocasını kaybetmemek için büyük bir çaba gösterir. Önceleri kocasını kaybetmemek ve ondan ilgi görebilmek için kendi benliğinden vazgeçen anne, zamanla babanın ilgisizliği karşısında onun varlığına gereksinmeden yaşamayı öğrenir. “*Kocalarımız da eninde sonunda bizi terk eder, bizle aynı evde oturmaları, bizi terk etmediklerini göstermez.*”(**Gerçek ve Düş, 154**) Odak figürün annesi, Feride'den farklı olarak, tecrübelerinin bir getirisiyle kadının ayakları üstünde

durabilmesi, kendine ayırdığı zamanı ve hobileri olması gerektiğine karar kılar; bunu hayat felsefesi haline getirir.

Yazar, *İnci, Satı, Erhan ve Durmuş* adlı öykünde evliliklerdeki ilgisizliğin yol açabileceği bir başka tehlikeye işaret eder. Varlıkları yok sayılan kadınların, bu sağlıksız koşullarda sağlıklı kararlar alınamayacağı mesajını verir. Bu öyküde iki ana kadın figürü vardır. Bunlardan biri hali vakti yerinde, sakin, oturmuş bir evliliği olan İnci'dir. İkincisi ise İnci'nin evine gündeliğe gelen Satı'dır. İnci'nin kocası Erhan, akşama kadar çalışır ve eve geldiğinde karısına ilgi göstermez. İnci, kocasını hoşnut etmek için kendinden ödün verir, ödün verdikçe kişiliğini yitirmeye başlar. *“On yıldır Erhan’la bir şeyler paylaşmaya, ona bir şeyler beğendirmeye uğraşıyor, uğraştıkça beceremiyordu. ‘Mutluyum’ diyebilmek için gittikçe daha küçük şeylere razı oluyordu.”* (**İnci, Satı, Erhan ve Durmuş, 34**) Satı ise ilgi görmek bir yana kocası Durmuş tarafından dövülür. Satı, kocasından göremediği ilgiyi İncilerin evini boyamak için gelen ustadan görür ve onunla yakınlaşır. Satı ile boyacının yakınlaşmasının farkında olan İnci bu duruma göz yumar; ilgisiz ve sevgisiz olmanın ne demek olduğunu bildiği için Satı'nın içinde bulunduğu durumu, ilgi görmeye olan özlemini anlar. Yazar, bu öyküyle, hangi ekonomik koşullar içinde yaşıyor olursa olsun pek çok kadının ihtiyaç duyduğu insani ilgi ve sevgiden mahrum bırakıldığını ve bu durumu yanlış kararlar alabileceğini belirtir.

Yazarın incelenen öykülerinde evliliklerin sevgi temelli oluşturulmadığı ya da zamanla sevginin yittiği görülmüştür. Çiftlerin yakınlaşmalarının asıl nedeninin çocuk yapmak olduğu, ilişkilerin bireyler için manevi bir değer taşımadığı belirtilir. *Denizin Türküsü* öyküsüyle yazar, evliliklerde süregelen yanlışlıkları eleştirmiş, birçok insanın yaşamına tanıklık eden denizin ağzından kendi düşüncelerini, kişisel anlatımla okura iletir. *“Bazen sevişirlerdi pencerelerinden görüldüğüm sıcak odalarda, adettir diye. Bir türlü kıvılcım çakmaz etleri arasında. Tek bir amacı vardır sarılmalarının, bir çocuk yaratmak.”* (**Denizin Türküsü, 225**) Yazar bu öyküde adeta okura seslenerek ebeveynlerin sadece çocukları için yaşayarak hem kendilerine hem de çocuklarına zarar vereceklerini dile getirir.

Ekonomik veya sosyal yapıya bağlı olmaksızın öykülerdeki kadınların ortak olan bir diğer sorunu ise eşlerinden şiddet görmeleridir. Ataerkil düzen içinde kadın karakterin şiddet görmesi yadırganmaz. *Lanetliler* adlı öyküde bireylerin eğitilmiş ve bilinçli olmalarının, kadınların şiddet görmelerine engel olamadığı görülür. *“Hülya’nın babası annesini*

döverdi.(...)İki ağabeyler de zaman zaman karılarına vururlardı. Ağabeyler, okumuş adamlar... (...)Yengeleri okumuş kızlar...”(Lanetliler, 179)

Atasü’nün *Sessiz Ali* öyküsünde de, erkekler, kadının kontrol altında tutulması gereğine, kimi zaman fiziksel şiddetin çözüm olduğuna inanırlar. *Sessiz Ali* öyküsünde hem Ali’nin hem de nişanlısının bu yargılara boyun eğdikleri ve ancak bu takdirde toplumda yer edinebildikleri görülür. Öykünün odak figürü Ali nişanlısına, toplumda alışılanın aksine, vurmadığı için gariptenir; dışlanır; ‘sessiz’ olarak adlandırılır. Ali eşini döverek toplumda kabul gören bir birey haline gelmeyi başarır. “*Ali ve nişanlısı mahallede ayırık otu gibi farklı olup, diken gibi mahalleye batmaktan kurtulmuşlardı. Ali herkes gibi birisi olmanın alabildiğine rahatlatıcı havasını soludu.*”(Sessiz Ali, 197) Bu kurgu ile yazar; sözü edilen toplumsal yapı içinde kadın figürlerin ne kadar değersiz olduğunu ve şiddet karşısındaki çaresizliğini gözler önüne serer.

Yazarın çizdiği birçok erkek figürün gözünde kadınların bir eşyadan farkı yoktur. Onların duyguları, düşünceleri olduğu unutulur. *Ağlamak* adlı öykünün kadın karakteri Feride’nin yaşamı, kadının adeta bir nesne olarak algılandığına örnektir. “*Evlendikten sonra, yalnızca karısını gereksindiği anlar boyu var olmuştu Feride.*”(Ağlamak, 111) “*Feride hep yanı başındaydı; beklemeye, umutlanmaya, düşlemeye ve anımsamaya gerek yoktu.*”(Ağlamak, 112) *Kadınlar da Vardır* adlı öyküde ise tüm yaşamını eşi ve çocuklarına adanmış bir kadının rahim kanseri olmasıyla birlikte evdeki dengelerin altüst oluşu anlatılır. Çocuklar ve eşi, önceleri suçluluk duysalar da Servet Hanım iyileşince her şeyi unuturlar. Yazar, Servet Hanım’ın hastalığı karşısında sergilenen bu tutumu da onun bir eşyadan farksız görülmeşiyle açıklar. “*Evin en değerli porselenini kırmış çocukların suçluluk dolu şaşkınlığı vardı yüzlerinde*” (*Kadınlar da Vardır*, 45) Servet Hanım’ın kanser olması, evin en değerli porseleninin kırılmasına benzetilir. Bu, Servet’in, kocasının ve diğer aile fertlerinin gözünde insanî bir değeri olmadığına işaret eder.

Evli kadınlar bunca sorun yaşarken, yazarın *Lanetliler* ve *Hüzün* adlı öykülerinde görüldüğü üzere kadınlar için yaşı geldiği halde henüz evlenmemiş olmanın da büyük bir sorun olduğu yansıtılır. Yazar *Hüzün* adlı öyküde, askere gönderdiği erkek arkadaşını bekleyen bir bayanın iç dünyasını okura açar. Bu genç kadın, evlenmediği ve bu özelliğiyle diğerlerinden farklı olduğundan toplumda bir yer edinemez. “*Benim yerim yok! ... Benim yerim yok! ...(...)Suçum nedir? Kadın olmak, genç olmak, yalnız olmak, parasız olmak...*”(Hüzün, 88) “*(...)eğri*

bakıyorlar!.. Kuşkuyla, küçümsemeyle...”(Hüzün, 89) Evlenmemiş olmak bir kadın için büyük bir başarısızlık olarak görülür. Kadının ilk görevi evlenip, çocuk sahibi olmak olduğundan bu görevi yerine getiremeyen kadın toplumda hor görülür. *“Okul bitirmişler, diploma almışlar ama kendilerinden beklenen en birinci işi başaramamışlardı, evlenememişlerdi... Sınıfta kalmışlardı. (Lanetliler, 172)* İyi bir mesleğe sahip, eğitilmiş biri olmak toplumda başarılı sayılmak için yeterli olarak görülmez. Kadının birincil görevi iyi bir eş olmasıdır.

Atasü, öykülerinde kadının toplumsal kimliğini daha çok evlilik ilişkisi içinde yansıtırken evlilik dışı bir ilişki yaşayan kadına toplumun bakışını da *Madam Butterfly Kendini Öldürmeyi Reddederse* öyküsüyle verir. Bu öyküde yazar, İkinci Dünya Savaşı’nda kısa süreliğine bir Amerikan askeriyle ilişki yaşayan ve bu ilişki sonucunda bir çocuğu olan; ancak çocuğu elinden alınan bir geyşayı odak figür olarak ele alır. Bu kadın yaşadığı talihsizliklerden dolayı ömür boyu mutsuzluğa terk edilir ve çözüm olarak intihar eder. Yazar, kurgusunu Giacomo Puccini’nin *Madam Butterfly* adlı operasından hareketle oluşturur; ancak temel bir değişiklik yaparak kahramanını ölmekten vazgeçirmeye çalışır. Absürd bir kurguya dayanan öyküde figür her intihardan sonra dirilir; ancak bir süre sonra intihar etmekten vazgeçip neden acı çekmek zorunda bırakıldığını sorgulamaya başlar. Onun çaresizliğine ve ardından gelen intiharını doğru bulan insanlar bu tepkisini anlayamazlar. Hatta onu hor görüp dışlarlar. Bu öyküde var edilen kadın figüre kendine biçilen rolü kabul etmekten başka bir seçenek tanınmaz. Bu gerçeğe direnmeye çalışan kadın toplum tarafından *‘çirkinleşmekte’ (Madam Butterfly Ölmeyi Reddederse, 104)* olarak görülür. İsyankar kadının eninde sonunda kaderine boyun eğmesi gerekir; çünkü bu haliyle toplumda yer edinemez, bireyselliğini kaybeder. *“Aşkımı yitirdiğimden kıymıyorum canıma; o seksen yıl öncede kaldı.(...)Kendimi yitirdiğim için öleceğim” (Madam Butterfly Ölmeyi Reddederse, 105)* Eréndiz Atasü bu öyküde kendisine dayatılan toplumsal gerçeğe direnen bireyin toplumda hoş karşılanmayacağını, kadının her şekilde acı çekmeye mahkum olduğunu ele alır.

2.2. Kadının Bireysel Boyutta Yaratılışı

Eréndiz Atasü kadın figürleri toplumsal boyutta ele aldığı gibi bireysel boyutta da ele alır. İncelen öykülerde bireylerin iç dünyalarının, dış dünyalarından çok daha fazla değişim geçirdiği görülür. Atasü bu değişimleri, büyük ölçüde iç monologlarla verir. Monologlar

kadın figürlerin iç dünyalarını anlamamız açısından büyük önem taşır. Yazar bu tekniğin yanı sıra bilinç akımı yaratarak karakterlerin geçmiş yaşantılarına ve anılarına ışık tutar. Çoğunlukla kişisel bir anlatım kullanarak karakterlerini okurun gözünde canlı kılar. Atasü'nün kadın karakterleri ele alış biçimi kendini veya/ve çevresini sorgulayan ve sorgulamayan olarak, iki şekilde incelenebilir.

Erendiz Atasü'nün, romanlarında yarattığı karakterlerin bazıları içsel ve çevresel bir sorgulama içindeyken bazıları bu tür sorgulamalardan uzaktır; iç dünyalarına ve dış gerçekliğe duyarsızlaşır. Atasü'nün konu aldığı kadınlar sıkıntılarını içlerine atar, acılarını zihinlerinin ve yüreklerinin derinliklerine gömerler. Yazarın incelenen öykülerinde kendini gönlünce ifade eden bir kadın karakterler yok denecek kadar azdır. Her türlü sorunu karşısında kadın, sessiz kalır, içini eşine açmaz ya da açamaz. *Gerçek ve Düş*'teki anne karakteri kocasından ilgi görmediği için mutsuzdur; ancak bunu asla dile getirmez, aksine mutluymuş ve değerliymiş gibi davranır. "*Annemin, bütün bir gün boyu özlemini duyduğu yakınlaşmayı beklerken, evine doluşan bir yığın yabancıya da değerli bir porseleni oynadığı geceler... İçinde durmadan yükselen ağlama isteğini bastırıp gülümseyebildiği geceler...*"(**Gerçek ve Düş**, 156) Ağlamak adlı öyküdeki Feride karakteri de kocasının kendisini yok saymasına karşı suskun kalır. "*Feride hiç yakınmamış, hiç başkaldırmamıştı ki... Hep uysal, hep dingin, hep yumuşaktı; hep bekleyen ve çözümleyendi. Niçin öyle deliler gibi susmuştu Feride?...*"(**Ağlamak**, 104) Feride kimliğini, toplumsal yaşam ve uyumlu bir evlilik için feda eder. "*Feride dinginleşmişti ama tatlılığını, yumuşaklığını, sevecenliğini, duygularını ve kadınlığını, en önemlisi canlılığını yitirmişti. Tüm gücünü katlanmak, dayanmak için kullanmıştı. Dayanabilmesi için, duyarsız ve katı olması gerekiyordu.*"(**Ağlamak**, 109) Ağlamak, kadın-erkek ve karı-koca ilişkilerinin çok derinlemesine ele alındığı bir öyküdür. Feride, evlilik hayatı süresince birçok kişisel değişimden geçer. Feride gibi evliliğinde huzur sağlayabilmek ve hoşnut olmadığı bu yaşama katlanabilmek için, fark etmeden ciddi bir kişilik değişimi ve bocalama içine giren karakterler Atasü'nün öykülerinde görülebilir.

Farkındalık kazanmaya başlayanlar, kadınların toplumdaki rollerini, kendilerini ve çevrelerini daha dikkatli incelemeye başlarlar. Bireysel ve çevresel sorgulamalar birbirini izler. *Üç Kuşak* adlı öyküde de bu bireysel sorgulama görülür. Kendinden önceki kuşakları aklına getiren odak figür, kendisinin pek de farklı olmadığını görür. Ancak izlemesi gereken yol konusunda en ufak bir fikri yoktur. Kendisinden önceki örnekler ona bu konuda pek de

yardımcı olmaz. Yazar kadının bu sorgulamasını yine onun dilinden iç monologla aktarır. *“Anneannemi düşününce bir heykel, annemi düşününce ev hizmetlerinde kullanıla kullanıla yıpranmış bir makine beliriyor gözlerimde. Peki sence ben neyim? Ben bir insan mıyım?(...)”*(Üç Kuşak, 209)

Bilinçlenme sürecinde karakterler iç çatışmalar yaşarlar. Toplumda kalıplaşmış yargılara ve süregelen aile - iş yaşamına kadının bakışı hem kabullenmiş hem de eleştirel karakterler aracılığıyla verilir. Bu karşıtlık, karakterin bir kişisel bocalamaya girmesine neden olur. *İnci, Satı, Erhan ve Durmuş* adlı öykünün ana karakteri İnci’de bu bocalama görülür. *“Satı’yı suçlayan ve savunan bu iki İnci, kendi içinde kavgaya tutuşmuştu”* (İnci, Satı, Erhan ve Durmuş, 40). Satı’nın eve gelen boyacıyla yakınlaştığını fark eden İnci, Satı’yı uyarması gerektiğini düşünür ama aksine onları yalnız bırakmayı seçer.

Kadınların sahip olmaya başladıkları farkındalıklar, onları, çevrelerine ve insanlara farklı bir gözle bakmalarından başlayarak, yavaş yavaş toplumdan ayrışmalarına kadar giden bir yola sokar. Bu yola sürüklenen bireyler kendilerini bir aidiyetsizlik girdabı içinde bulurlar. Artık kendilerini içinde bulundukları topluma ait hissetmezler. Senelerce iç içe yaşamış oldukları insanlara yabancılaşırlar. *Yaşlı Bir Genç Kız* adlı öyküde hayat tecrübesi kazandıkça toplumda, insan ilişkilerine, sevgiye farklı gözle bakmaya başlayan tıp öğrencisi Nermin’in çevresine ve yaşlılarına olan yabancılaşması konu alınır. *“‘Yerim neresi?’Benden gençler bana yabancı, benden yaşlıların gündelik yaşamlarında küçük ailelerinden başka kimseye yer yok(...)Yaşıtlarım desem, birbirinden kopuk... Peki, benim yerim neresi?”*(Yaşlı bir Genç Kız, 80) Nermin, kimliğini oturtmak, toplumda bir farklılık yaratmak, kalıplaşmış kadın profiline uyum sağlamak zorunda olduğunu düşünür. *“Ya herkese benzeyip boş ve anlamsız bir özdeşlikte yok olup delirmek; ya da kimseye benzemeyip yalnızlık içinde boğulup delirmek?”*(Yaşlı bir Genç Kız, 77) Çevresindekilerden farklı olmak onun yalnızlığa itilmesine neden olur ve odak figür Nermin bu gerçeğin farkındadır. Yaşadığı ikilemin kaynağı ise toplumun bir parçası olmak isterken bunun kendisini mutsuz edeceğini düşünmesidir.

Yazar, toplumda süre gelen düzene uymak istemeyen, başkaldıran kadın karakterlerden bir diğeri de *Lanetliler* adlı öykünün odak figürüdür. Kalıplaşmış kadın portesine uymak istemeyen, erkeğin egemen olduğu bir düzenin parçası olmayı reddeden Hülya, kendi kendine yetmeye çalışır. Ailesinden ve çevresinden gördüğü üzere kadınlar, eğitim ve ekonomik

düzeyleri fark etmeksizin, eşlerinden şiddet görürler. Bunu gören Hülya, ilerleyen yaşına rağmen evlenmez, işi odaklı bir yaşam sürer. *“Hülya evlenmek bile istemiyordu. İşinde başarılı olmalıydı, dört elle sarılmalıydı mesleğine. (...) Bir erkeğin onu horlamasından, dövmesinden, sövmesinden böyle kurtulabilirdi.”* (Lanetliler, 173) Hesaba katmadığı bir şey kendisinin de bir insan olduğu ve bir kadının tinsel ihtiyaçlarını sonsuza kadar bastıramayacağıdır. Hülya mantığı ve duygularının arasında kalır ve sonuçlarının çok da iyi olmayacağını bilerek bir erkeği sevmeye yönelir. Aynı yoldan kocası tarafından dövülen ve o vefat ettiği zaman bir daha evlenmemeye yemin eden, Hülya’nın ablası Ayşe de geçer.

Kimliklerini yitirmeye başladıkları gerçeğiyle yüzleşen ve toplumsal adaletsizlik hakkında farkındalık kazanan karakterler bu durumlara farklı tepkiler gösterir. Bazı karakterler, kaybetmeye başladıkları kimliklerini yaşatma çabasında iken bazıları kendilerinden kestikleri umudu gelecek kuşaklarda arar. *“Belki onların, Güneş’in yaşıtılarının daha anlamlı, doygun bir yaşamı olur. Bizim için artık vakit çok geç.”* (Balkon Saati, 93) Balkon Saati’nin anlatıcısı olan ev hanımı, değişimi arkalarından gelen kuşağın sırtına bırakanlardandır. Ev işlerini yapmaktan ve çocuklara bakmaktan başka bir uğraşı olmayan, bir bakıma kendinden vazgeçmiş kadın karakterler, kendilerinden sonraki kuşağın daha farklı bir yaşamı olmasını umut etmekten daha fazlasını yapmazlar.

Yazar, birçok öyküsünde geçmişe büyük özlem duyan kadın karakterler yaratır. “Sevda İçin Tek Kişilik Ağıt” adlı öykünün odak figürü öykü boyunca hayal kırıklıkları, aldatılmışlıklarından bahseder. *“Sanki geleceğin en ışıltılı vaadi, gene o günlere dönmek olacaktı”* (Sevda İçin Tek Kişilik Ağıt, 17) Bu farkındalık kazandığı söylenebilecek karakterler geleceklerinin geçmişleri gibi değiştirilemez olduğunu düşünürler ve hayattan beklentilerini yitirirler. Geleceğe umutla bakmayan bu karakterlerin en büyük düşleri, geçmişlerine dönebilmektir. Çözümü bugünlerinde yapabilecekleri değişikliklerde değil, geçmişlerine sığınmakta bulurlar. Bugünün şartlarını kabullenememelerinden dolayı geçmişte yaşarlar.

Seçilen öykülerde kadın figürlerin, Atasü’nün deyimiyle, “kendileri için yazılmış senaryoları oynadıkları” gözlemlenir. Kadın figürlerin yaşamlarına yön veremediği, geleneksel yargılar ve algılar karşısında çaresiz kaldığı ve bireysel bir kimlik oluşturmakta zorlandığı hatta oluşturamadığı görülür. “Dullara Yas Yakışır” adlı öykü kitabında kadınların yalnızlığı, hep

dış etkiler tarafından kontrol edilen hayatları, toplumun kalıplaşmış yargıları hakkında yazarın notu şu yargıları içerir:

“İnsanlara bir şeyler oldu, herkes tek başına... Kalabalıkların içinde ve en yakınlarının yanında bile. Belki herkes birer oyuncu, tek kişilik sahnelerde tek kişilik oyunlar sergileyen. Ve kadınlar oyunlarını kendileri yazmazlar,onlar için önceden yazılmış rollere çıkarlar. Ve yaşam boyu başkalarının kararlaştırdığı roller sürdürürler (...). Bu yapıntı kişiliğin gerisinde gerçek kimlikleri büyüüp gelişmez, belki de ölüp gider.(...)Onlar gerçeği arayamaz, bulsalar bile söyleyemezler; ne kocalarına, ne çocuklarına,ne patronlarına.” (Dullara Yas Yakıştır, 20)

Yazar, iç monologlar ve kişisel bir anlatım kullanarak figürlerin iç dünyalarına tuttuğu ışıkla, okurda eleştirel bir bakış oluşturmayı, okurun figürlerle beraber içsel sorgulamalara girmesini sağlamayı amaçlar. Bireysel boyutun incelemelerin sonucu olarak saptanan bir diğer şey de kadının bireysel yapısının toplumsal yapıdan ayrı var edilemeyeşidir. Atasü'nün var ettiği karakterler, toplumsal yapının farklı yansımalarını oluştururlar. Kadın, içinde var olduğu topluluktan bağımsız düşünülmemiştir.

3. SONUÇ

Bu çalışmada, Erendiz Atasü'nün seçilen öykülerinde farklı toplumsal yapılardan kadın karakterleri toplumsal ve bireysel kimlikleriyle evlilik olgusu bağlamında nasıl yansıttığı incelenmiş, öykülerde işlenen toplumsal sorunlarda birçok ortak nokta saptanmıştır.

Atasü'nün kadın karakterlerinin, ait oldukları sosyo-ekonomik yapılar fark etmeksizin, kocalarından bekledikleri ilgiyi göremedikleri, kimi zaman şiddete maruz kaldıkları, evlilikte taviz veren taraf oldukları, evlenmedikleri ve çocuk sahibi olmadıkları takdirde hayatta başarısız bireyler olarak görüldükleri belirlenmiştir. Evlenemeyen kadınların kendilerini eksik hissettiği, evlilik dışı ilişkilerde kadının sorumlu tutulduğu görülmüştür. Kadının bir nesne olarak algılandığı, duygularının önemsenmediği ve ihtiyaçlara cevap vermediği süreç yok sayıldığı yazarın dikkat çektiği bir diğer noktadır. Evliliklerin ise sevgi temelli oluşturulmadığı ya da evliliklerde zamanla sevginin önemsenmediği yazar tarafından özellikle vurgulanmıştır.

İncelenen öykülerin kadın figürlerin cinsiyete bağlı toplumsal adaletsizliği görerek evlilik kurumunun yanlışlıkları konusunda farkındalık kazanması; bu doğrultuda yaşadığı sorgulamalarla topluma ve kendisine yabancılaşması; kimlik arayışı; iç çatışması; gelecekte umutlu veya umutsuz olması; değişim çabası; geçmişine sıkışıp kalması yargıları üzerine kurulduğu belirlenmiştir.

İncelenen öykü kitaplarında görüldüğü üzere Atasü, yapıtlarında kadını çok yaygın olmamakla beraber siyasi bir kimlikle de ele almıştır; ancak bu tezde yazarın çizdiği kadın portreleri bu yönüyle incelenmemiştir. Bir diğer çalışmada da yetmişli yılların sonundaki çatışmalar ve siyasi yapı içinde kadının rolü değerlendirilebilir, bunun kadının diğer kimlikleriyle ilişkisine bakılabilir. Bu çalışma, kadının toplumsal ve bireysel boyutta yaratılışının başka bir yönüyle ele alınması anlamına gelir.

4. KAYNAKÇA

Atasü, Erendiz. Kadınlar da Vardır. 3.Basım. Ankara: Bilgi Yayınevi. Ekim, 1997

Atasü, Erendiz. Lanetliler. 3.Basım. Ankara: Bilgi Yayınevi. Ocak, 1998.

Atasü, Erendiz. Dullara Yas Yakışır. 5.Basım. Ankara: Bilgi Yayınevi. Ocak, 1998.

Karaca Tağızade, Nesrin. Edebiyatımızın Kadın Kalemleri. 1.Basım. Ankara: Vadi Yayınları. Mart 2006.

Direnç, Dilek. “Bir Yazar Geçmişe Bakarken: Kuşaktan Kuşağa Kadınlar”, Tarih ve Toplum, 207, 2001. (Sayfa: 13, 18)

<http://www.edebik.com>

<http://www.sahinyildirim.com>